

Naslov članka/Article:

Trajnostni razvoj rekreacije na prostem v Triglavskem narodnem parku

*Sustainable Development of Outdoor Recreation in Triglav
National Park*

Avtor/Author:

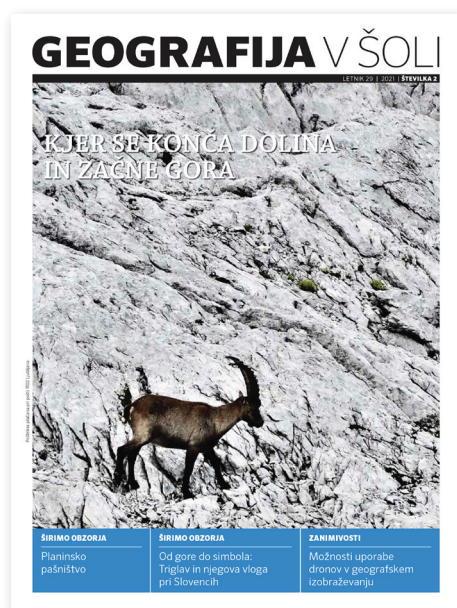
dr. Renata Mavri

<https://doi.org/10.59132/geo/2021/2/24-33>

CC licenca



Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav



Geografija v šoli 2/2021, letnik 29

ISSN 1318-4717

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2021

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/geografija-v-soli/>

dr. Renata Mavri

Trajnostni razvoj rekreacije na prostem v Triglavskem narodnem parku

V KRALJESTVU ZLATOROGA

Foto: R. Mavri, 2020



Izvleček

V prispevku so predstavljeni različni vidiki in priporočila za trajnostni razvoj rekreacije na prostem v Triglavskem narodnem parku. Trajnostno načrtovanje rekreacije na prostem (na primeru pohodništva, gorskega kolesarjenja, vožnje s štirikolesniki in vožnje z motornimi sanmi) upošteva specifične geografske razmere za posamezno vrsto rekreacije na prostem, varovalni režim zavarovanega območja in zakonodajo. Zapisana izhodišča so namenjena oblikovanju priporočil pri načrtovanju razvoja trajnostnih oblik rekreacije na prostem v zavarovanem območju. V prispevku ocenjujemo, predvsem z vidika domačinov in obiskovalcev, katere oblike rekreacije na prostem so v Triglavskem narodnem parku trajnostne.

Ključne besede: trajnostni razvoj, trajnostno načrtovanje, rekreacija na prostem, Triglavski narodni park



dr. Renata Mavri
OŠ Tabor Logatec
renatam@os-tabor.si
COBISS: 1.02

Sustainable Development of Outdoor Recreation in Triglav National Park

Abstract

The article presents different aspects of and recommendations for sustainable development of outdoor recreation in the Triglav National Park. Sustainable planning of outdoor recreation (hiking, mountain biking, quad riding and snowmobiling) includes specific geographical conditions that are required by individual forms of recreation, as well as the safety regimes of protected zones. The starting points for designing measures in the process of the sustainable planning of outdoor recreation are presented; they are intended for the regular monitoring and directing of outdoor recreation in the protected zones of Slovenia. The article assesses which forms of outdoor recreation are sustainable, especially from the point of view of locals and visitors.

Keywords: sustainable development, sustainable planning, outdoor recreation, Triglav National Park.

Uvod

Ustanavljanje zavarovanih območij, za katera sta značilna dobro ohranjeno naravno okolje in preplet učinkov delovanja človeka v pokrajini, je eden osnovnih ukrepov varstva naravnih vrednot in kulturne dediščine. Nekatera zavarovana območja odlikuje prav sozvočje različnih rab prostora in poseljenosti. Zanje je značilna kulturna krajina, ki je odraz človekovega prilagajanja naravnim razmeram. Zaradi vedno večjega obsega informacij, promocije zdravega načina življenja, boljše prometne dostopnosti in želje po gibanju v kakovostnem okolju se povečuje obseg preživljanja prostega časa v naravnem okolju in posledično tudi v zavarovanih območjih. V zadnjih desetletjih najrazličnejše oblike rekreacije in turistične dejavnosti v zavarovanih območjih med drugim predstavljajo tudi razvojno priložnost ter potencialno prinašajo dolgoročne koristi.

Poleg tradicionalnih in najpogostejših oblik rekreacije na prostem (angl. *outdoor recreation*), kot so pohodništvo, kolesarjenje, plavanje, smučanje, padalstvo, plezanje ipd., v zadnjih nekaj desetletjih intenzivno narašča razvoj različnih pustolovskih oblik rekreacije, med katere sodijo tudi motorizirane oblike rekreacije, kot sta vožnji s štirikolesniki in motornimi sanmi (Mrak, 2009; Pomfret, 2012). V zadnjem času opazimo hiter razvoj še nekaterih novodobnih oblik rekreacije – BASE skokov, supanja, deskanja, hoje po traku in drugih, ki postajajo vse bolj priljubljene.

V zavarovanih območjih so priporočljive takšne oblike rekreacije na prostem, ki imajo manjši vpliv na naravno okolje in hkrati prispevajo k boljši kakovosti življenja prebivalcev v zavarovanih območjih (Haggett, 2001; Eagles in McCool, 2002).

Namen prispevka je predstaviti različne vidike trajnostnega načrtovanja rekreacije na prostem (na primeru pohodništva, gorskega kolesarjenja, vožnje s štirikolesniki in vožnje z motornimi sanmi) v Triglavskem narodnem parku, ob upoštevanju socialne nosilne zmogljivosti. Sintezni del predstavlja raziskave je oblikovanje priporočil za trajnostno načrtovanje rekreacije na prostem. Pri tem smo upoštevali specifične geografske razmere, varovalne režime in zakonodajo. Namen prispevka je tudi prikazati ugotovitve, katere oblike rekreacije na prostem so v zavarovanih območjih trajnostne tako z vidika prebivalcev zavarovanih območij kot udeležencev različnih rekreacijskih aktivnosti.

V Triglavskem narodnem parku smo pri oblikovanju priporočil za trajnostno načrtovanje

rekreacije na prostem upoštevali zakonodajo, upravljalne smernice in varovalni režim (Zakon o Triglavskem narodnem parku, 2010; Zakon o spremembah ..., 2020; Uredba o Načrtu upravljanja ..., 2016; Načrt upravljanja ..., 2016). Za vse izbrane oblike rekreacije na prostem v Sloveniji obstajajo določene omejitve. Gorsko kolesarjenje po planinskih poteh v Sloveniji ni dovoljeno, razen izjemoma, a se kljub temu v praksi izvaja (Zakon o planinskih poteh, 2007; Gorsko kolesarjenje po planinskih poteh ..., 2018). Vožnja s kolesi in motornimi vozili v naravnem okolju v Sloveniji ni dovoljena (Zakon o planinskih poteh, 2007; Zakon o spremembah ..., 2016), a se v praksi kršijo pravila.

Triglavski narodni park in najpogostejše oblike rekreacije na prostem

Triglavski narodni park je naš edini narodni park in leži v severozahodnem delu Slovenije. Zaradi mirnega in čistega okolja, naravne raznovrstnosti ter možnosti izvajanja različnih oblik rekreacije v naravnem okolju je med obiskovalci priljubljen in ima množičen obisk.

Triglavski narodni park obsega 83.982 ha ali 4,1 % državnega ozemlja; od tega prvo varstveno območje obsega 31.488 ha, drugo 32.412 ha in tretje 20.082 ha. Ustanovljen je bil leta 1981. Njegova ustanoviteljica in glavni vir finančnih spodbud je država. Z njim upravlja Uprava Triglavskega narodnega parka, s sedežem na Bledu. Zavarovano območje je bilo ustanovljeno zaradi ohranjanja izjemnih naravnih in kulturnih vrednot in ekosistemov, zaradi trajnostnega razvijanja in ohranjanja tradicionalnih gospodarskih panog, kot so kmetijstvo, gozdarstvo, obrt, turizem in rekreacija na prostem, in tudi za kakovostnejše bivanje domačinov. Prva uresničena ideja o zavarovanju Triglavskega narodnega parka izvira iz leta 1924, v razširjeni obliki pa iz leta 1961. Do takrat Triglavski narodni park ni imel nobenega potrjenega zakona ali konvencije, le načela, ki so jih želeli izpolnjevati (Šolar, 2009).

V Triglavskem narodnem parku je planinarjenje najbolj tradicionalna, pogosta in tudi najbolj množična oblika rekreacije na prostem. Naravni pogoji za pohodništvo so v zavarovanem območju dobri, v nasprotju s planinstvom zajemajo v večji meri gorske doline in sredogorje. Trend pohodništva v Triglavskem narodnem parku je pozitiven, saj pričakujejo še več tujcev, ki se v njem ali ob njegovem robu zadržijo dlje časa kot domači obiskovalci in zato tudi dlje časa koristijo

V zavarovanih območjih so priporočljive takšne oblike rekreacije na prostem, ki imajo manjši vpliv na naravno okolje in hkrati prispevajo k boljši kakovosti življenja prebivalcev v zavarovanih območjih.

namestitvene kapacitete in druge storitve. Poti potekajo med primorsko in gorenjsko stranjo zavarovanega območja, saj so zanimive daljše povezave med različnimi območji – ob Soči in Savi, prečenje Julijskih Alp in povezave v zahodne Julijske Alpe v Italiji. Največ urejenih sprehajalnih poti v Triglavskem narodnem parku je v okolici večjih turističnih krajev – v okolici Bohinja in ob robu zavarovanega območja, tj. v Kranjski Gori in Bovcu. Tam se sprehajalne poti najbolje navezujejo na pohodniške in tematske poti. Upravljalci zavarovanega območja ugotavljajo, da bo treba v prihodnje urediti še več takih povezav in tudi več tematskih poti (Načrt upravljanja ..., 2016).

V Triglavskem narodnem parku je kolesarjenje priljubljena oblika rekreacije na prostem. Na njegovem območju je cestno kolesarjenje možno po cestah, gorsko kolesarjenje pa deloma tudi po gozdnih poteh in mulatjerah. Največji obseg gorskega kolesarjenja je na območju Bohinja s povezavo na Pokljuko, v dolini Trente in Koritnice ter na območju Tolmina. Do večine ciljev je možno priti po asfaltiranih ali po makadamskih cestah, ohranjene in vzdrževane so tudi mulatjere, predvsem na primorski strani. Večina kolesarjev uporablja mulatjere, saj so ravno prav strme za vzpone in spuste in so pogosto opuščene. V visokogorju je kolesarjenje skoncentrirano zgolj na 3–4 poletne mesece, kar za nižje predele ne velja. Zato je tam možno kolesariti tudi spomladi in jeseni, ob zelenih zimah pa tudi vse leto. Za zahtevnejše kolesarje je zanimiv prelaz Vršič (1.611 m), ki povezuje gorenjski in primorski del, ter vzpon na Mangartsko sedlo (2.100 m), do katerega je speljana gorska turistična cesta. Razvojne možnosti kolesarskih poti so večje izven zavarovanega območja in ob njegovem robu, npr. na območju Bohinja in Kranjske Gore. V Načrtu upravljanja Triglavskega narodnega parka 2016–2025 ugotavljajo, da je trend kolesarjenja v porastu in da bo v prihodnje to priložnost potrebno bolj izkoristiti. Kaže se tudi potreba po izboljšanju kolesarske infrastrukture, kot so kolesarske poti, mulatjere in gozdne poti. Potrebno bo poskrbeti tudi za njihovo urejenost in signalizacijo ter pridobiti možnosti za kolesarjenje z zapiranjem stranskih cest za motorni promet.

V raziskavi Mavri (2020) ugotavlja, da največji del anketirancev obišče Triglavski narodni park zaradi pohodništva. Najbolj obiskano je visokogorje in Julijske Alpe. Anketiranci najpogosteje obiščejo: Triglav, Kredarico, Komno, Dolino Triglavskih jezer (45 odgovorov); Pokljuko, Viševnik, Velo polje, Uskovnico (18 odgovorov); Sleme (7 odgovorov); Krn, Krnska jezera (5 odgovorov); Prisojnik, Mojstrovko (4 odgovori); Črno prst, Rodico (2 odgovora); Špik (1 odgovor). Veliko anketirancev obišče

zavarovano območje zaradi vodnih aktivnosti: to so aktivnosti na reki Soči – rafting, soteskanje, kanu, kajak, plavanje (29 odgovorov) in plavanje v Bohinjskem jezeru (11 odgovorov). Veliko anketirancev obišče zavarovano območje zaradi kolesarjenja, bike parka, downhill proge (18 odgovorov). Ostali anketiranci ga obiščejo zaradi sprehoda (6 odgovorov); plezanja (2 odgovora); padalstva, adrenalinskega parka, spuščanja ob vrvi, vožnje z motorjem, zimskih aktivnosti, tj. sankanja in smučanja (5 odgovorov).

V Triglavski narodni park prihaja vse več planincev, pohodnikov ter drugih rekreativcev. Predvsem tuji obiskovalci se ob robu zavarovanega območja ali v njem zadržijo dlje časa kot domači in zato tudi dlje časa koristijo namestitvene kapacitete ter druge storitve, kar prispeva k večji gospodarski rasti (Načrt upravljanja ..., 2016; Mrak idr., 2017).

Nosilna zmogljivost in trajnostni razvoj zavarovanih območij

Zavarovana območja v Sloveniji poleg dobro ohranjenega naravnega okolja predstavljajo velik ekonomski, okoljski in družbeni potencial, kar je ključnega pomena za trajnostni razvoj tako regije kot celotne države (Lampič in Mrak, 2008, str. 145). Trajnosten razvoj pomeni »zadovoljiti trenutne potrebe, ne da bi pri tem ogrozili zadovoljevanje potreb prihodnjih generacij« (UNWTO, 2021). Za načrtno uveljavljanje trajnostnega razvoja rekreacije na prostem je ključno trajnostno načrtovanje, sprotno spremljanje/usmerjanje razvoja in upoštevanje nosilne zmogljivosti (Jurinčič, 2014), kar usmerja tudi Strategija trajnostne rasti slovenskega turizma 2017–2021 (2017). Nosilna zmogljivost pomeni »maksimalno populacijo oz. število osebkov določene vrste, ki lahko preživi na nekem območju, ne da bi se zmanjšala možnost preživetja osebkov iste vrste na istem območju v prihodnosti« (Hardin, 1977). Trajnosten oblike rekreacije na prostem upošteva okoljsko, socialno, kulturno in ekonomsko nosilno zmogljivost določenega območja in se dolgoročno razvijajo v smeri upoštevanja vseh treh ključnih komponent – okolja, družbe in ekonomskih koristi. Vse oblike rekreacije na prostem morajo biti podrejene naravovarstvenim ciljem in ne smejo biti v nasprotju s cilji varovanja okolja (Guidelines for protected area ..., 2000), kar velja tako za zavarovana kot »nezavarovana« območja.

Raziskovalci pogosto ugotavljajo prepletanje nosilnih zmogljivosti. Tako socialno nosilno zmogljivost lahko povežemo z okoljsko

Trajnostne oblike rekreacije na prostem upošteva okoljsko, socialno, kulturno in ekonomsko nosilno zmogljivost določenega območja in se dolgoročno razvijajo v smeri upoštevanja vseh treh ključnih komponent – okolja, družbe in ekonomskih koristi.

(zagotavljanje izvajanja rekreacije v kakovostnem okolju) ali z ekonomsko nosilno zmogljivostjo (Stynes, 1999). Izvajanje rekreacije različnim deležnikom lahko prinaša različne koristi (npr. povečan življenjski standard, nova delovna mesta, izboljšano infrastrukturo, znanje ipd.) (Getzner idr., 2010; Buckley in Ollenburg, 2012). Hkrati lahko izvajanje rekreacije povzroča negativne učinke (npr. konflikti, različna pričakovanja ipd.), od česar je odvisna stopnja strinjanja z izvajanjem različnih oblik rekreacije (Saveriades, 2000; Zacarias idr., 2011). V prispevku smo opredelili socialno nosilno zmogljivost kot mejo izvajanja rekreacije na prostem v zavarovanem območju, ki še lahko zagotovi kakovostno rekreacijo na prostem oziroma kakovostno rekreacijsko izkušnjo in doživetje, ne da bi z njenim izvajanjem negativno vplivali na domačine, obiskovalce in druge uporabnike prostora (Wagar, 1964; Saveriades, 2000; Sterl idr., 2004; Zacarias idr., 2011; Mavri, 2020).

Različni raziskovalci so trajnostno načrtovanje rekreacije na prostem z vidika socialne nosilne zmogljivosti proučevali na različne načine. V raziskavi na reki Donavi pri Dunaju, v parku Donau-Auen (Sterl idr., 2004), so intervjuvali rekreativce na reki in ugotavljali njihovo zaznavanje in strinjanje z množičnostjo rekreacije na reki, njihove navade in pričakovanja, konflikte ipd. Opravili so tudi večmesečni monitoring in spremljali aktivnosti na reki v poletnem času, ko je obisk največji. Raziskava je pokazala, da pojav množičnosti različni tipi rekreativcev različno dojemajo in da nimajo vsi enakih pričakovanj glede izvajanja rekreacije na prostem na reki (npr. kanuisti si želijo miru, vozniki motornih čolnov pa ne).

Dosedanje preučevanje na tem področju v Sloveniji je usmerjeno v navzkrižja in obremenitve različnih območij kot posledice turistične in rekreacijske dejavnosti (Plut idr., 2008; Cigale, Lampič in Mrak, 2010; Cigale idr., 2014; Mrak, 2009; 2013), in sicer primarno z vidika trajnostnega in skladnega regionalnega razvoja zavarovanih območij (Špes idr., 2002; Plut idr., 2008) ter turističnega obiska zavarovanih območij (Jurinčič in Gosar, 2003). Obenem se tovrstno preučevanje posveča tudi učinkovitemu upravljanju zavarovanih območij v Sloveniji s poudarkom na vključevanju lokalnih skupnosti pri delovanju zavarovanih območij (Mrak in Potočnik Slavič, 2005; Sovinc, 2011).

Nosilno zmogljivost in prostorsko načrtovanje trajnostnega turizma je na primeru slovenske Istre preučeval Jurinčič (2014). Opredelil je prostorsko-ekološke, infrastrukturne in socio-ekonomske kazalnike nosilne zmogljivosti in

ugotovil, da je za trajnostni razvoj območja nujno pravočasno in celovito prostorsko načrtovanje. Jurinčič in Balažič (2010) sta na primeru Parka Škocjanske jame s pomočjo analize nosilne zmogljivosti ugotavljala maksimalno dnevno število obiskovalcev. Raziskava ugotavlja, da je za nadaljnji trajnostni razvoj turizma potrebna natančna razvojna strategija, narejena v sodelovanju s turistično industrijo, z občinami, državo in domačini.

Trajnostni razvoj rekreacije na prostem v Triglavskem narodnem parku

Rezultati raziskave

Naš metodološki pristop je vseboval dva dela.

V prvem delu smo na podlagi predhodnega pregleda primerov iz literature **oblikovali pristop k trajnostnemu načrtovanju rekreacije na prostem v zavarovanih območjih**, nato pa v drugem delu še izvedbo naše raziskave, ki naj bi predstavljala prvo fazo predlaganega načrtovalskega pristopa. V nadaljevanju predstavljamo naš predlog, ki je sestavljen iz znanstvenega in strokovnega (načrtovalskega) dela. Za načrtovanje trajnostnega razvoja rekreacije na prostem v zavarovanih območjih je nujno sproti spremljanje tako oblik rekreacije kot njihovih učinkov, kar pa sega že izven naše raziskave.

Znanstveni del raziskave vključuje analizo stanja naravnih in družbenogeografskih razmer, značilnosti obiska in izvajanja različnih oblik rekreacije na prostem v zavarovanih območjih. Nadalje smo ugotavljali socialno nosilno zmogljivost rekreacije na prostem v zavarovanih območjih. Poznavanje socialne nosilne zmogljivosti je v pomoč pri usmerjanju in načrtovanju razvoja rekreacije, ni pa ključni dejavnik pri tem, ker je potrebno upoštevati še ostali nosilni zmogljivosti (okoljsko, ekonomsko). Pri ugotavljanju socialne nosilne zmogljivosti in interakcij med obiskovalci in domačini kot tudi med obiskovalci in izvajalci rekreacije nasploh smo uporabili anketo. Za dodatno pojasnitev problematike uporabimo intervjuje med različnimi deležniki v zavarovanem območju (Saveriades, 2000; Buckley in Ollenburg, 2012). Predlagani pristop k načrtovanju rekreacije na prostem zaključimo z določitvijo trajnostnosti in s priporočili za izvajanje rekreacije na prostem v zavarovanih območjih. Rezultate prvega (znanstvenega) dela je smiselno vključiti v strateške dokumente

zavarovanih območij. Predlagamo sprotno spremljanje tako oblik rekreacije kot njihovih učinkov na okolje in lokalne skupnosti.

Preglednica 1: Predlog načrtovanja trajnostnega razvoja rekreacije na prostem v zavarovanih območjih, na področju socialne nosilne zmogljivosti.

Avtor: Renata Mavri

Znanstveni del	Analiza stanja zavarovanih območij
	Preučevanje socialne nosilne zmogljivosti rekreacije na prostem v zavarovanih območjih
	Določitev trajnostnosti in priporočila za izvajanje rekreacije na prostem v zavarovanih območjih
	
Strokovni (načrtovalski) del	Vključitev rezultatov prvega (znanstvenega) dela v strateške dokumente zavarovanih območij
	Sprotno spremljanje in usmerjanje razvoja rekreacije na prostem v zavarovanih območjih

V drugem delu smo **izvedli raziskavo na primeru Triglavskega narodnega parka**.

Za proučitev socialne, ekonomske in okoljske nosilne zmogljivosti smo uporabili metodi strukturiranih intervjujev in anketiranja, ker lahko z njima pridobimo mnenja različnih deležnikov v zavarovanem območju, podatke lahko analiziramo, obdelamo in med seboj primerjamo (Preglednica 2).

Preglednica 2: Število udeležencev v predstavljeni raziskavi

	Intervju	Anketa
Domačini ¹	13	67
Ponudniki rekreacije na prostem ²	9	-
Upravljavac ³	1	-
Domači obiskovalci ⁴	-	253
Tuji obiskovalci ⁴	-	112
Skupaj	23	432

Anketiranci najpogosteje kot vzrok za rekreacijo na prostem navajajo lepo naravo, mirno in čisto

okolje (93,6 %), bogato biotsko raznovrstnost, kakovostno pitno vodo in ogled naravnih in kulturnih znamenitosti (70,1 %). Poleg tega je med najpomembnejšimi razlogi za obisk tudi možnost rekreacije na prostem (60,4 %). Stik z domačini (27,8 %) je anketirancem prav tako pomemben razlog za obisk. V najmanjšem deležu so anketiranci navajali dostopnost cest in poti (22,9 %), razvitost in raznolikost turistične ponudbe (24,3 %), urejenost parkovne infrastrukture (24,5 %) in promocijo zavarovanega območja (23,2 %).

Z vidika ugotavljanja socialne in drugih nosilnih zmogljivosti je raziskava pokazala, da v Triglavskem narodnem parku anketiranci najbolj opazijo prisotnost planinarjenja in pohodništva (70,4 %) in nekoliko manj kolesarjenja ter gorskega kolesarjenja (58,8 %). Zelo majhen delež anketirancev (0,2 %) je v anketnem vprašalniku izpostavil, da opazijo štirikolesnike in pozimi motorne sani. Ugotovili smo, da je za anketirance v največjem deležu sprejemljivo, da srečajo največ od 50 (42,1 %) do 200 obiskovalcev v enem dnevu (25,5 %).

Ugotavljali smo tudi dejanska in potencialna navzkrižja pri izvajanju različnih oblik rekreacije na prostem v zavarovanem območju. Udeleženci so izrazili svoje vedenje o morebitnih možnih navzkrižjih pri izvajanju različnih oblik rekreacije na prostem. Vprašanje je bilo, ali se s katero obliko rekreacije na prostem ne strinjajo, da se izvaja oz. bi se izvajala v zavarovanem območju? Z izvajanjem pohodništva ima potencialna navzkrižja 0,7 % anketirancev (3 odgovori), s kolesarjenjem in gorskim kolesarjenjem pa 10 % anketirancev (43 odgovorov).

Najpogostejša potencialna navzkrižja obstajajo pri motoriziranih oblikah rekreacije, in sicer pri vožnji z motorji (54,6 %), štirikolesniki (51,9 %) in motornimi sanmi (39,8 %). Iz komentarjev v anketi smo ugotovili, da je potencialnih navzkrižij za vse skupine največ pri gorskih kolesarjih in motoristih, ki so udeleženi na cestah in poteh. Še zlasti čez Vrši si gorski kolesarji cesto delijo z motorji in ostalimi motoriziranimi vozili, kar povzroča dodatno obremenitev ceste in večjo nevarnost za vse udeležence. Motoristi drviyo in povzročajo veliko hrupa, kar je moteče za kolesarje in vse ostale udeležence v prometu in tudi za obiskovalce v gorah, ki slišijo hrup vse do vrha

1 Med domačine smo šteli tiste osebe, ki živijo v zavarovanem območju, na meji ali v neposredni bližini zavarovanega območja. Ti domačini imajo običajno svoja zemljišča, ki segajo na zavarovano območje.

2 Ponudniki rekreacije na prostem so tisti, ki na območju Triglavskega narodnega parka in neposredno ob meji ponujajo različne oblike rekreacije na prostem (športne agencije).

3 Upravljavac zavarovanega območja je Javni zavod Triglavski narodni park.

4 Obiskovalci so tisti, ki zavarovano območje obiščejo in se v zavarovanem območju rekreirajo, domači (kraj bivanja v Sloveniji) in tuji (kraj bivanja izven Slovenije) obiskovalci.

gora. Z vožnjo s štirikolesniki imajo anketiranci dejanska navzkrižja predvsem zato, ker povzroča hrup. Vozniki štirikolesnikov se z njimi vozijo po gozdnih, planinskih poteh ali brezpotjih, uničujejo travno rušo, vznemirjajo živali in motijo druge obiskovalce gozda, lovce in gozdarje in so tam, kjer bi ostali ljudje radi imeli mir. Z vožnjo z motornimi sanmi imajo anketiranci dejanska navzkrižja zlasti na območju Bohinja, predvsem ponoči, ko že spijo, motorne sani pa povzročajo hrup.

S pomočjo obeh metod dela, ki smo ju uporabili v naši raziskavi, ugotavljamo, da je med izbranimi vrstami rekreacije na prostem v Triglavskem narodnem parku z vidika socialne nosilne zmogljivosti najbolj trajnostna oblika rekreacije na prostem pohodništvo, težava je le v visokogorju zaradi množičnosti in okoljskih problemov. Tudi gorsko kolesarjenje je trajnostna oblika rekreacije na prostem v Triglavskem narodnem parku, vendar je treba upoštevati pravila in omejitve. Anketiranci so izpostavili, da je zanje pomembno tudi kulturno vedenje mimoidočih gorskih kolesarjev do ostalih obiskovalcev (npr. pozdravljanje, prilagoditev hitrosti). Rezultati ankete in intervjuja kažejo, da vožnja s štirikolesniki ni trajnostna oblika rekreacije na prostem v Triglavskem narodnem parku, ker povzroča prevelik hrup in tudi prah. Z njimi se vozijo po gozdu ali brezpotjih in s tem motijo druge obiskovalce gozda in vznemirjajo živali. Vožnja z motornimi sanmi v Triglavskem narodnem parku ni trajnostna oblika rekreacije na prostem, ker je prepovedana in tudi preveč hrupna (Preglednica 3).

Pri načrtovanju trajnostnega razvoja rekreacije na prostem v Triglavskem narodnem parku smo upoštevali rezultate izvedenega raziskovalnega dela in zakonodajo, upravljaljske smernice in varovalni režim zavarovanega območja (Zakon o Triglavskem narodnem parku, 2010; Zakon o spremembah ..., 2020; Načrt upravljanja ..., 2016).

V Triglavskem narodnem parku je pohodništvo dovoljena oblika rekreacije na prostem v vseh varstvenih pasovih. Gorsko kolesarjenje je v prvem varstvenem pasu dovoljeno le po obstoječi cestni infrastrukturi, ki je namenjena motornemu prometu, in po poteh, ki so določene v upravljaljskih smernicah oz. so usklajene z upravljavci in lastniki poti. V prvem varstvenem pasu se je, razen izjem, prepovedano voziti s štirikolesniki po kmetijskih in gozdnih cestah. V drugem varstvenem pasu je dovoljena vožnja s štirikolesniki po kmetijskih in gozdnih cestah, ki so določene v načrtu upravljanja. Pri tem je treba upoštevati režim uporabe ceste, morebitno neprevoznost ceste ipd. Zaradi obremenjenosti cest v narodnem parku se lahko promet v sodelovanju z upravljavci cest in lastniki zemljišč še dodatno omeji (Načrt upravljanja ..., 2016).

Kot podporo za pripravo usmeritev smo preverili odnos do varovalnega režima, vizije zavarovanega območja in prihodnjega izvajanja izbranih oblik rekreacije na prostem pri domačinih in turistih.

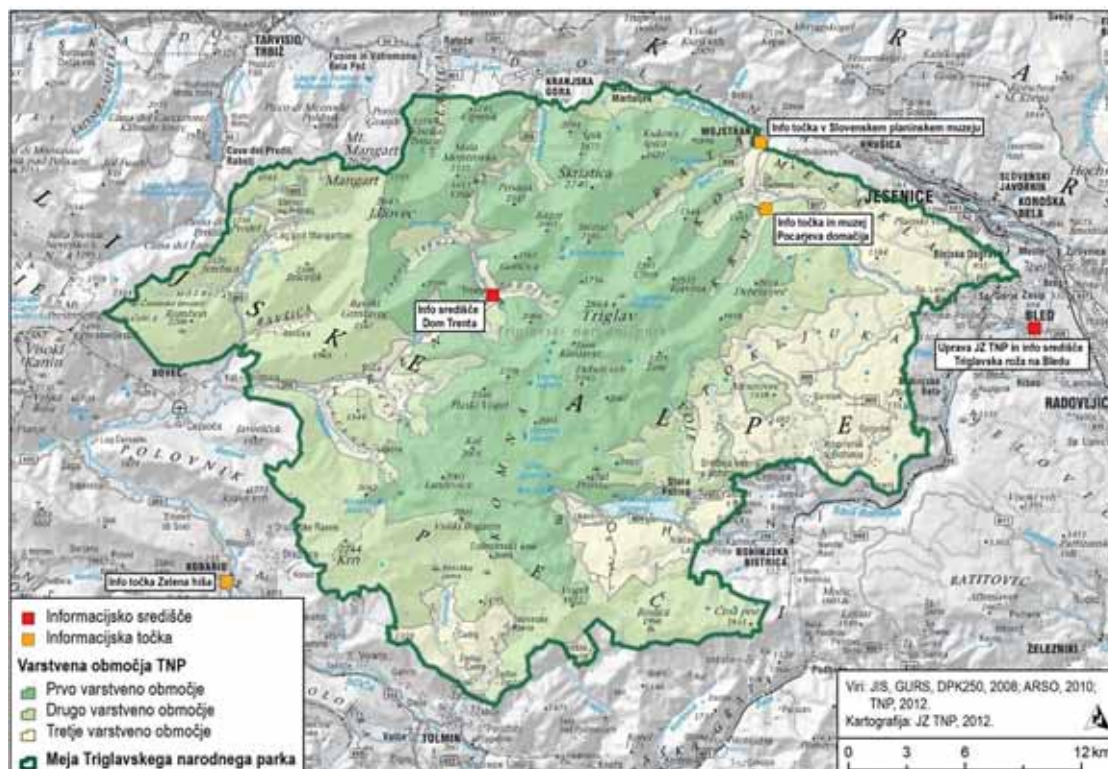
Več kot polovica anketiranih obiskovalcev in domačinov (53,3 %) iz naše raziskave pozna varovalni režim v Triglavskem narodnem parku, skoraj petina pa varovalnega režima ne pozna (19,2 %) ali ga pozna delno (27,3 %). Tuji obiskovalci menijo, da je obstoječi varovalni režim primeren (41 %), vendar je ostali del tujih obiskovalcev odgovoril, da režima ne poznajo (52 %).

Glede na rezultate anketiranja varovalni režim v Triglavskem narodnem parku pozna večina obiskovalcev in se jim zdi primeren. Tudi med glavne usmeritve pri načrtovanju prihodnjega razvoja so obiskovalci uvrstili: varovanje narave in čistega okolja, skrb za biodiverzitetu, obiskovalcem omogočiti oddih in rekreacijo na prostem v zdravem okolju (Preglednica 4).

Pri vprašanju o prihodnjem razvoju različnih oblik rekreacije na prostem v Triglavskem

Preglednica 3: Trajnostnost in priporočila za izvajanje izbranih oblik rekreacije na prostem v Triglavskem narodnem parku

	Trajnostnost rekreacije na prostem	Priporočila
Pohodništvo	Najbolj trajnostna oblika rekreacije na prostem, razen ob koncih tedna v množično obiskanih območjih (Dolina Triglavskih jezer, Triglav, območje Bohinjskega jezera, Posočje).	Treba je urediti, povezati poti, po potrebi določiti številčne omejitve v najbolj obremenjenih območjih in času (15. 8.).
Gorsko kolesarjenje	Trajnostna oblika rekreacije na prostem, če se upoštevajo red in pravila.	Treba je urediti, označiti poti, jasno določiti red in pravila.
Vožnja s štirikolesniki	Netrajnostna oblika rekreacije na prostem, ker povzroča hrup (prah) po poteh (Pokljuka, Vršič), vožnja izven poti.	Treba je urediti poligon izven Triglavskega narodnega parka.
Vožnja z motornimi sanmi	Netrajnostna oblika rekreacije na prostem, ker povzroča hrup (ponoči, Bohinj) in je prepovedana.	Treba je urediti poligon izven Triglavskega narodnega parka.



Slika 1: Varstveni pasovi Triglavskega narodnega parka
Vir: Javni zavod Triglavski narodni park (Marolt M., 2014)

Preglednica 4: Primernost in usmeritve varovalnega režima v Triglavskem narodnem parku po mnenju anketirancev

	Glavne usmeritve varovalnega režima (delež odgovorov anketirancev)
Varovati naravo in čisto okolje, skrbeti za biodiverzitetu.	89,6 %
Trajnostna oblika rekreacije na prostem, če se upoštevajo red in pravila.	70,3 %
Omogočiti domačinom trajnostni razvoj območja.	62,0 %
Omogočiti lastnikom zemljišč izvajanje svoje dejavnosti.	57,6 %
Zavarovati čim več naravnih območij brez človekovih posegov.	55,6 %
Varovati območje pred množičnim izvajanjem vseh oblik rekreacije na prostem, športnih in drugih prireditev.	49,3 %

narodnem parku je večina anketirancev izbrala tradicionalne (85 %) in druge trajnostne oblike rekreacije na prostem (75,7 %) (predvsem pohodništvo, kolesarjenje), a bi dopuščali tudi gorsko kolesarjenje (41,2 %). Anketiranci si najmanj želijo množičnih (27,3 %), motoriziranih (20,6 %) in tudi novodobnih oblik rekreacije (26,2 %).

Sklep

V prispevku so predstavljeni vidiki trajnostnega načrtovanja rekreacije na prostem v zavarovanih območjih, s poudarkom na socialni nosilni zmogljivosti.

V raziskavi smo ugotovili, da so najpogostejši razlog za obisk in rekreacijo na prostem v zavarovanem območju ugodne naravnogeografske razmere. Obiskovalci in domačini najbolj opazijo prisotnost pohodništva in tudi kolesarjenja ter gorskega kolesarjenja. Vožnja s štirikolesniki je najpogostejša po cestah, čez prelaze, zlasti poleti. Rezultati predstavljene raziskave kažejo potencialna/dejanska navzkrižja pri izvajanju različnih oblik rekreacije na prostem v zavarovanem območju. Ugotovili smo, da je pri izvajanju pohodništva še najmanj navzkrižij (neurejene, preozke poti, slabe in pomanjkljive označitve), kar pa narašča pri kolesarjenju in gorskem kolesarjenju (srečevanje z drugimi obiskovalci na poti). Najpogostejša navzkrižja so pri motoriziranih oblikah rekreacije, in sicer predvsem pri vožnji z motorji, štirikolesniki in občasno motornimi sanmi (Bohinj), ki povzročajo hrup.

Za prihodnji razvoj je potrebno upoštevati socialno in tudi okoljsko in ekonomsko nosilno zmogljivost kot del celotne nosilne zmogljivosti. Dojemanje rekreacije na prostem obiskovalcev

in domačinov je lahko različno, zaradi udeležbe pri rekreativni aktivnosti prihaja med njimi do različnih pričakovanj glede izvajanja rekreacije na prostem (Sterl idr., 2004). Domačini so bolj naklonjeni tistim obiskovalcem, ki pri izvajanju različnih oblik rekreacije upoštevajo kulturo obnašanja, pravila in red, pomembne pa so tudi ekonomske koristi, ki jih imajo od obiskovalcev. Obiskovalci si na drugi strani želijo čisto, kakovostno okolje, primerno za rekreacijo na prostem (upoštevanje okoljske nosilne zmogljivosti). V prihodnje je treba veliko pozornosti posvetiti odnosu obiskovalcev in domačinov do izvajanja rekreacije na prostem, jih dosledno vključevati v razvoj, upoštevati socialno nosilno zmogljivost kot del strategije trajnostnega razvoja (Savariades, 2000).

V prispevku ugotavljamo, da je najbolj trajnostna oblika rekreacije na prostem pohodništvo, težava je za zdaj le v visokogorju (množičnost, okoljski problemi). Med trajnostne oblike rekreacije na prostem štejemo tudi gorsko kolesarjenje, sploh če ni preveč množično in če se upošteva varovalni režim, upravljalvske smernice in tudi kulturno vedenje mimoidočih gorskih kolesarjev (pozdravljanje, prilagoditev hitrosti). Vožnja s štirikolesniki ni trajnostna oblika rekreacije na prostem, predvsem zaradi prevelikega hrupa in tudi prahu, če cesta ni asfaltirana.

Z njihovim izvajanjem preveč motijo obiskovalce zavarovanega območja in druge uporabnike gozda in vznemirjajo živali, ki se zato umikajo na druga območja. Vožnja s štirikolesniki bi morali preusmeriti izven zavarovanega območja (urediti poligon). Prav tako vožnja z motornimi sanmi ni sprejemljiva oblika rekreacije na prostem, ker je hrupna in v Triglavskem narodnem parku prepovedana.

Glede na ugotovitve naše raziskave in zakonodajo naj prihodnji razvoj v Triglavskem narodnem parku vključuje trajnostne oblike rekreacije na prostem (predvsem pohodništvo, kolesarjenje), ki naj potekajo po ustreznih poteh, tako da ne bodo obiskovalci motili drug drugega. Za prihodnji trajnostni razvoj je potrebno sprotno spremljanje in usmerjanje razvoja rekreacije na prostem in izobraževanje za trajnostni razvoj vseh deležnikov v turizmu (Strategija trajnostne rasti ..., 2017) ter pripraviti pravočasno in celovito prostorsko načrtovanje (Jurinčič in Balazič, 2010; Jurinčič, 2014). Glavne naloge varovalnega režima naj bodo usmerjene v varovanje narave in čisto okolje ter skrb za biotsko raznovrstnost. Tako bo varovalni režim obiskovalcem omogočil oddih in rekreacijo na prostem v naravnem, neokrnjenem okolju. V prihodnje je treba dosledno uresničevati varovalni režim v praksi in izvajati rekreacijo na prostem po Načrtu upravljanja Triglavskega narodnega parka 2016–2025 (2016).



Slika 2: Trajnosti razvoj rekreacije na prostem
Avtor: R. Mavri, 2021

Viri in literatura

- Buckley, R., Ollenburger, C. (2012). Tacit knowledge transfer: Cross-cultural adventure. *Annals of Tourism Research*, 40, 419–422.
- Burns, R., Arnberger, A., Von Ruschkowski, E. (2010). Social Carrying Capacity Challenges in Parks, Forests, and Protected Areas. *International Journal of Sociology*, 40(3), 30–50.
- Cigale, D., Lampič, B., Mrak, I. (2010). Turistični obisk in zavarovana območja – primer Triglavskega narodnega parka. *Dela*, 33, 75–96.
- Cigale, D., Lampič, B., Potočnik, I., Repe, B. (2014). *Geografsko raziskovanje turizma in rekreacije v Sloveniji*. Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Eagles, P. F. J., McCool, S. F. (2002). *Tourism in National Parks and Protected Areas*. Planning and management.
- Getzner, M., Jungmeier, M., Lange, S. (2010). *People, Parks and Money. Stakeholder involvement and regional development: a manual for protected areas*. Verlag Johannes Heyn.
- Gorsko kolesarjenje po planinskih poteh v Triglavskem narodnem parku. https://www.youtube.com/watch?v=WKL9ykAd_Rw
- Haggett, P. (2001). *Geography. A Global Synthesis*. Prentice Hall.
- Jurinčič, I., Gosar, A. (2003). Sustainable tourism in the Alpe-Adria region: Reality and goals. *Dela*, 19, str. 141–153.
- Jurinčič, I., Balažič, G. (2010). Determining the carrying capacity of the Škocjan caves Park for The implementation of sustainable visitor management. http://www.academia.edu/2321049/DETERMINING_THE_CARRYING_CAPACITY_OF_THE_%C5%AOKOCJAN_CAVES_PARK_FOR_THE_IMPLEMENTATION_OF_SUSTAINABLE_VISITOR_MANAGEMENT
- Jurinčič, I. (2014). Prostorsko načrtovanje trajnostnega turizma s pomočjo analize nosilne zmogljivosti. <http://www.hippocampus.si/ISBN/978-961-6963-12-1.pdf>
- Lampič, B., Mrak, I. (2008). Vrednote, vrednosti in razvojni potenciali območij varovanja. *Dela*, 29, 145–159.
- Mavri, R. (2020). Vrednotenje in načrtovanje trajnostnih oblik rekreacije v zavarovanih območjih Slovenije. (Doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta). Repozitorij Univerze v Ljubljani. <https://repozitorij.uni-lj.si/Dokument.php?id=137605&lang=slv>
- Mrak, I., Potočnik Slavič, I. (2005). *Living in a protected area. Adjusting to restrictions or development challenge?* International scientific conference Mountain without borders, 83–91.
- Mrak, I. (2009). Sonaravni razvoj turizma in rekreacije v visokogorju. (Doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta). Repozitorij Univerze v Ljubljani. <https://repozitorij.uni-lj.si/Dokument.php?id=109493&lang=slv>
- Mrak, I. (2013). *Problematika voženj v naravnem okolju: Imamo rešitve, toda ali imamo voljo?* Dvonomenska raba planinskih poti. Komisija za varstvo gorske narave PZS.
- Mrak, I., Odar, M., Marolt, M., Krek, A., Breznik, K., Halvorson, S. J. (2017). Značilnosti obiska Triglavskega narodnega parka. *Acta Triglavensia*, 5–26.
- Načrt upravljanja Triglavskega narodnega parka 2016–2025. (2016). <https://www.tnp.si/assets/Javni-zavod/Nacrt-upravljanja/JZ-TNP-Nacrt-upravljanja-TNP-2016-2025.pdf>
- Plut, D., Cigale, D., Lampič, B., Mrak, I., Kavaš, D., Slabe Erker, R., Trebše, P. (2008). Trajnostni razvoj varovanih območij – celostni pristop in aktivna vloga države: trajnostno gospodarjenje v varovanih območjih z vidika doseganja skladnejšega regionalnega razvoja (končno poročilo). <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-Q3DYSRQ9/d6e35b1d-95a1-48db-98d3-4576d3079016/PDF>
- Pomfret, G. (2012). Personal emotional journeys associated with adventure activities on packaged mountaineering holidays. *Tourism Management Perspectives*, 145–154.
- Sovinc, A. (2011). Oblikovanje modela za učinkovito upravljanje zavarovanih območij narave. (Doktorska disertacija, Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije). Repozitorij Univerze na Primorskem. <https://repozitorij.upr.si/IzpisGradiva.php?id=2313&lang=slv&prip=rul:9175513:d4>
- Saveriades, A. (2000). Establishing the social tourism carrying capacity for the tourist resort of the east coast of the Republic of Cyprus. *Tourism Management*, 21, 147–156.
- Sterl, P., Wagner, S., Arnberger, A. (2004). *Social carrying of canoeists in Austria's Danube Floodplains National park*. Institut for Landscape Development, Recreation and Conservation Planning, 256–263.
- Strategija trajnostne rasti slovenskega turizma 2017–2021. (2017). https://www.slovenia.info/uploads/dokumenti/kljuni_dokumenti/strategija_turizem_koncno_9.10.2017.pdf
- Stynes, D. J. (1999). Economic impacts of tourism. <http://www.msu.edu/course/prrr/840/econimpact/pdf/ecimpvol1.pdf>
- Šolar, M. (2009). Urejanje Triglavskega narodnega parka za obiskovalce v luči ciljev in namenov ustanovitve narodnega parka. *Dela*, 31, 129–143.
- Špes, M., Cigale, D., Lampič, B., Natek, K., Plut, D., Smrekar, A. (2002). Študija ranljivosti okolja (metodologija in aplikacija). *Geographica Slovenica*, 35, 1–2.
- UNWTO – United Nations World Tourism Organisation. (2021). Sustainable Development of Tourism. <http://sdt.unwto.org/>
- Uredba o Načrtu upravljanja Triglavskega narodnega parka za obdobje 2016–2025. (2016). Uradni list RS, št. 34/16. <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED6942>
- Marolt, M. (2014). *Varstveni pasovi Triglavskega narodnega parka*. Javni zavod Triglavski narodni park.
- Zacarias, D., Williams, A. T., Newton, A. (2011). Recreation carrying capacity estimations to support beach management at Praia de Faro. *Applied Geography*, 31, 1075–1081.
- Zakon o planinskih poteh – ZPlanP. (2007). Uradni list RS, št. 61/07. <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4767>
- Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o gozdovih – ZG-G. (2016). Uradni list RS, št. 77/16. <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7378>
- Zakon o Triglavskem narodnem parku – ZTNP-1. (2010). Uradni list RS, št. 52/10, 46/14 – ZON-C, 60/17 in 82/20. <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5487>
- Zakon o spremembah Zakona o ohranjanju narave – ZON-E. (2020). Uradni list RS, št. 82/20. <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7366>
- Wagar, J. A. (1964). The carrying capacity of wild lands for recreation. *Forest Science Monograph*, 7, 1–23.